

## НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ НА ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

### DIRECTIONS OF ACTIVITY OF INCLUSIVE-RESOURCE CENTERS AT THE STAGE OF REFORMING THE EDUCATIONAL SYSTEM OF UKRAINE

Стаття присвячена актуальним проблемам напрямів функціонування інклюзивно-ресурсних центрів на етапі реформування освітньої системи України. Зокрема, розкривається сутність таких понять, як «інклюзивно-ресурсний центр», «психолого-педагогічний супровід», «психолого-педагогічні послуги» і «корекційно-розвиткові послуги». Описуються провідні моделі інклюзивно-ресурсних центрів у Канаді як зразок ефективного закордонного напрацювання. Наголошується на забезпеченні права дитини на освіту як основі діяльності інклюзивно-ресурсного центру з урахуванням низки принципів.

Узагальнюються напрями роботи інклюзивного ресурсного центру, куди відносяться створення фонду ресурсних матеріалів; створення та постійне оновлення електронної бази наявних у регіоні освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами; вивчення позитивного досвіду роботи щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні і за кордоном; аналіз, відбір, розробка й апробація практико-орієнтованих технологій психолого-педагогічного супроводу дітей, що навчаються за інклюзивною формою; залучення соціальних партнерів для ефективного просування впровадження інклюзивної освіти в освітніх закладах області тощо. Детально висвітлюється комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дитини з особливими потребами як кінцевий результат процесу оцінювання, що орієнтує фахівців інклюзивно-ресурсних центрів на визначення оптимального індивідуального освітнього маршруту. Надаються рекомендації оптимізації існуючих методик оцінювання психолого-педагогічного розвитку дитини.

Особлива увага зосереджується на взаємодії інклюзивно-ресурсних центрів з органами влади, закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, а також громадськістю. Наголошується, що від взаємодії інклюзивно-ресурсного центру та команди психолого-педагогічного супроводу дитини в закладі загальної середньої та дошкільної освіти залежить ефективність організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг. Характеризуються напрями взаємодії інклюзивно-ресурсного центру і ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти.

**Ключові слова:** інклюзивно-ресурсний центр, дитина з особливими освітніми потребами, комплексна психолого-педагогічна оцінка, психолого-педагогічний

супровід, психолого-педагогічні послуги, корекційно-розвиткові послуги.

The article is devoted to topical issues of the functioning of inclusive resource centers at the stage of reforming the educational system of Ukraine. In particular, the essence of such concepts as inclusive resource center, psychological and pedagogical support, psychological and pedagogical services and correctional and developmental services is revealed. Leading models of inclusive resource centers in Canada are described as a model of effective overseas development. Emphasis is placed on ensuring the child's right to education as the basis for the activities of the inclusive resource center, taking into account a number of principles.

The directions of work of the inclusive resource center are generalized, which include creation of the fund of resource materials; creation and constant updating of the electronic database of educational services available in the region for children with special educational needs; study of positive experience in the implementation of inclusive education in Ukraine and abroad; analysis, selection, development and testing of practice-oriented technologies of psychological and pedagogical support of children studying in an inclusive form; involvement of social partners to effectively promote the introduction of inclusive education in educational institutions of the region, etc.

The complex psychological and pedagogical assessment of the development of a child with special needs is covered in detail as the end result of the assessment process, which orients the specialists of inclusive resource centers to determine the optimal individual educational route. Recommendations for optimizing existing methods for assessing the psychological and pedagogical development of the child are provided.

Particular attention is paid to the interaction of inclusive resource centers with the authorities, educational institutions, health care, social protection, and the public. It is emphasized that the effectiveness of the organization of psychological and pedagogical, correctional and developmental services depends on the interaction of the inclusive resource center. The directions of interaction between the inclusive resource center and the resource center to support inclusive education are characterized.

**Key words:** inclusive resource center, child with special educational needs, complex psychological and pedagogical assessment, psychological and pedagogical support, psychological and pedagogical services, correctional and developmental services.

УДК 376

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.19>

Полупанова Я.М.,

аспірант

Інституту спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України

#### Постановка проблеми в загальному вигляді.

Натепер пріоритетним у теорії і практиці освіти стає впровадження компетентнісного, особистісно орієнтованого й інклюзивного підходів у процес виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами. Реалізація інклюзивних

програм потребує ґрунтовної методичної бази психолого-педагогічної просвіти педагогів і батьків, забезпечення системного підходу, створення оптимальних умов для включення дітей з особливими освітніми потребами в усі сфери життєдіяльності та суспільних відносин.

Діти з особливими освітніми потребами все більше визнаються потенційними активними членами суспільства за умови надання їм необхідної сервісної підтримки. Її реалізація є важливою умовою успішності інклюзивної форми освіти в діяльності інклюзивно-ресурсних центрів. Вони постають спільним майданчиком для дітей, батьків, установ, педагогів і органів влади для забезпечення і практикування інклюзивного навчання.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Вітчизняні науковці, зокрема А. Бугайчук, Т. Євтухова, В. Ляшенко, Л. Кашуба, О. Столяренко, А. Шевчук та інші, досліджують проблеми нормативного забезпечення підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Д. Білова, Л. Даниленко, Л. Ковригіна, К. Моїсєєвко, О. Ткачук та інші вивчають особливості організації процесу надання підтримки інклюзивної освіти окремими фахівцями й установами. Порівняльний аналіз вітчизняного та закордонного досвіду діяльності інклюзивних ресурсних центрів здійснено Н. Софій.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Концепція функціонування інклюзивно-ресурсних центрів у світі постійно розвивається поряд із трансформацією поглядів суспільства на дітей з особливими освітніми потребами. Актуальною проблемою постає комплексне дослідження сучасних напрямів функціонування інклюзивно-ресурсних центрів в Україні.

**Мета статті** полягає в аналізі напрямів діяльності інклюзивно-ресурсних центрів на етапі реформування освітньої системи України.

**Виклад основного матеріалу.** Уперше модель інклюзивно-ресурсного центру набула свого розвитку в рамках реалізації українсько-канадського проєкту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні» Інститутом спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України спільно із Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» і Національною асамблеєю інвалідів України протягом 2008–2013 рр.

У Канаді інклюзивно-ресурсні центри сприяють включенню дітей з особливими потребами в суспільство шляхом розвитку:

- потенціалу батьків, педагогів, соціальних працівників та інших фахівців із метою надання їм можливості задовольнити фізичні, емоційні, комунікативні й інші потреби дитини з особливими потребами;

- навичок і вмінь самої дитини з особливими потребами для покращення її фізичного, емоційного, соціального потенціалу і навичок самодопомоги [7, с. 36].

Загалом, можна виділити дві провідні моделі інклюзивно-ресурсних центрів у Канаді за географічним чинником. Перша модель передбачає надання низки послуг фахівцями центру за місцем розташування закладу, який відвідує дитина.

У межах другої моделі діти з особливими потребами та їхні батьки, працівники навчальних закладів, інші спеціалісти відвідують інклюзивно-ресурсний центр для отримання необхідної сервісної підтримки. За широкого користування мережею Інтернет у віддалених районах низка послуг здійснюється онлайн.

Результатом українсько-канадського проєкту стало надання психолого-педагогічного супроводу, психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребами на базі психолого-медико-педагогічних консультацій. 12 липня 2017 р. постановою Кабінету Міністрів України № 545 затверджено «Положення про інклюзивно-ресурсний центр», де визначено порядок утворення та припинення, основні засади діяльності, а також правовий статус інклюзивно-ресурсного центру.

Натепер інклюзивно-ресурсний центр є установою, що створюється з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, зокрема й у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, інших закладах освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу [1].

А. Бугайчук стверджує, що інклюзивний ресурсний центр має бути державно-громадським утворенням, в органах правління його представлені всі зацікавлені сторони, зокрема й освітні заклади, батьківська громадськість. На думку науковця, лише тоді інклюзивний ресурсний центр постане компетентним посередником між усіма зацікавленими особами процесу надання освіти дитині з особливими потребами в оптимальній формі [3, с. 7]. В основі діяльності інклюзивно-ресурсного центру лежить забезпечення права дитини на освіту. Тому він здійснює свою діяльність з урахуванням таких принципів, як: повага та сприйняття індивідуальних особливостей дітей, дотримання найкращих інтересів дитини, недопущення дискримінації та порушення прав дитини, конфіденційність, доступність освітніх послуг із раннього віку, міжвідомча співпраця.

Л. Кашуба узагальнила напрями роботи інклюзивного ресурсного центру:

- створення фонду ресурсних матеріалів: нормативно-правових, програмно-методичних, дидактичних, інформаційно-комунікаційних технологій тощо;

- створення та постійне оновлення електронної бази наявних у регіоні освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами;

- вивчення позитивного досвіду роботи щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні та за кордоном;

– аналіз, відбір, розробка й апробація практико-орієнтованих технологій психолого-педагогічного супроводу дітей, що навчаються за інклюзивною формою;

– залучення соціальних партнерів для ефективного просування впровадження інклюзивної освіти в освітніх закладах області;

– інформування представників батьківської громадськості про існуючі форми надання освіти дітям з особливими освітніми потребами, допомога їм у вивченні нормативно-правової бази із цього питання;

– консультативна допомога (навігація) батькам дітей з особливими освітніми потребами щодо обрання оптимальної форми освіти з урахуванням наявності транспорту, обладнання, асистування тощо;

– координація дій освітніх закладів та установ – партнерів інклюзивно-ресурсного центру з метою надання повного спектра освітніх послуг кожній дитині з особливими освітніми потребами з урахуванням її індивідуальних особливостей;

– координація дій освітніх закладів і установ – партнерів інклюзивно-ресурсного центру з метою надання кожному педагогічному працівнику, який безпосередньо впроваджує інклюзивну освіту в навчальному закладі, методичної допомоги шляхом поглиблення їхніх знань і компетенцій в області інклюзивної освіти;

– участь у розробці та реалізації програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо питань впровадження інклюзивної освіти;

– обстоювання інтересів дитини з особливими освітніми потребами для отримання нею якісної освіти відповідно до її індивідуального розвитку;

– здійснення просвітницької роботи в суспільстві з метою поширення інформації про розвиток інклюзивної освіти шляхом проведення інформаційних кампаній, друку інформаційних бюлетенів, флаєрів тощо, розміщення відповідної інформації на сайтах департаменту освіти і науки територіальних громад, у засобах масової інформації, організації семінарів, майстер-класів, тренінгів, круглих столів, конференцій із залученням зацікавленої батьківської громадськості [4, с. 2].

Комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дитини з особливими потребами є кінцевим результатом процесу оцінювання, що орієнтує фахівців інклюзивно-ресурсних центрів на визначення оптимального індивідуального освітнього маршруту. Її завданнями є:

– визначення наявності особливих освітніх потреб у дитини;

– встановлення стану розвитку дитини, його сильних та слабких сторін;

– розробка рекомендацій з організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дитині, а також рекомендацій щодо освіт-

ньої програми, особливостей організації освітнього середовища, потреби в індивідуальній програмі розвитку;

– розробка рекомендацій з організації освітнього процесу дитини для адміністрації закладу освіти, педагогічних працівників, батьків або законних представників дитини [8, с. 10].

Аналіз існуючих методик оцінювання психолого-педагогічного розвитку дитини засвідчує доцільність використання не окремих методик, які оцінюють певні аспекти психічного процесу дитини (пам'ять, увага, увага, мислення тощо), а цілісної комплексної системи оцінювання. Тому перспективою є створення банку методик для комплексної оцінки різних сфер розвитку дитини від 2 до 18 років, серед яких методики WISC-IV, LEITER-3, CONNERS-3, PEP-3, CASD. Зазначені методики дозволяють знаходити об'єктивні чинники розвитку дитини, які впливають на її успішність у навчанні, зокрема:

– спрямувати освітній процес на максимальну реалізацію дитиною своїх здібностей;

– забезпечувати наступність навчання і виховання в разі зміни різних рівнів закладів освіти;

– будувати стратегію підготовки дитини до вступу до закладів вищої освіти;

– досягати взаєморозуміння між закладами освіти, батьками та дітьми тощо.

Організація надання ефективної допомоги дітям з особливими освітніми потребами в межах територіальної громади залежить від об'єднання зусиль інклюзивно-ресурсних центрів і органів влади, закладів (установ) освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, які надають освітні, соціальні та медичні послуги, а також громадськості. Відносини інклюзивно-ресурсних центрів з іншими закладами й установами оформлюються шляхом укладання угод про співпрацю, у рамках яких визначаються предмет, права, обов'язки сторін та інші умови договору [9, с. 6].

Від взаємодії інклюзивно-ресурсного центру та команди психолого-педагогічного супроводу дитини в закладі загальної середньої та дошкільної освіти залежить ефективність організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг.

Психолого-педагогічний супровід є комплексною системою заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку [1].

Психолого-педагогічні послуги визначаються як комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту, фахівцями інклюзивно-ресурсного центру [1].

Корекційно-розвиткові послуги включають заходи із супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення [1].

У разі виникнення труднощів команда супроводу звертається до фахівців інклюзивно-ресурсного центру щодо надання методичної допомоги. Наприклад, фахівці інклюзивно-ресурсних центрів можуть виконувати роль наставників у наданні корекційно-розвиткових послуг, бути залученими до програм підвищення кваліфікації педагогів. Фахівці центру здійснюють роз'яснювальну та навчальну роботу серед батьків та педагогів щодо нових форм навчання й розвитку їхніх дітей. Цінною для вчителів є організація навчальних тренінгів, під час яких напрацьовуються прийоми для ефективної взаємодії різних педагогів для надання додаткових послуг.

Інклюзивно-ресурсний центр має право залучати науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти до надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг для дітей з особливими освітніми потребами за попередньо затвердженою програмою/планом; залучати науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти до надання консультацій педагогічним працівникам закладів дошкільної, загальної середньої освіти, зокрема й закладами професійної (професійно-технічної) освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, батькам або законним представникам дітей з особливими освітніми організації інклюзивного навчання; залучати за попередньо погодженим графіком студентів закладу вищої освіти до проходження практики в інклюзивно-ресурсному центрі.

Заклад вищої освіти може організувати спільно зі спеціалістами інклюзивно-ресурсного центру круглі столи, тренінги, семінари, конференції з питань організації інклюзивного навчання; впроваджувати курс «Основи інклюзивного навчання» для майбутніх учителів із залученням до викладання лекцій педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру; проводити «Дні відкритих дверей» для дітей і молоді з особливими освітніми потребами, а також відповідну профорієнтаційну роботу із залученням фахівців інклюзивно-ресурсного центру тощо [6, с. 63]

На особливу увагу заслуговує взаємодія інклюзивно-ресурсного центру і ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти. Останній, відповідно

до покладених на нього завдань, здійснює підвищення професійної компетентності педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру, закладів освіти щодо інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами шляхом організації та проведення тренінгів, семінарів, вебінарів; надає в межах компетенції пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами відповідному структурному підрозділу з питань діяльності інклюзивно-ресурсного центру органів управління освітою тощо [5, с. 14].

Важливим результатом діяльності інклюзивно-ресурсних центрів стає налагодження міжвідомчої координації із профільними управліннями, департаментами та громадськими організаціями, які займаються розв'язанням різного роду проблем дітей з особливими освітніми потребами. Просвітницька робота реалізується і у взаємодії із засобами масової інформації через оприлюднення інформації про функціонування окремих інклюзивно-ресурсних центрів, висвітлення успішних історій навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами.

**Висновки.** Модель функціонування інклюзивних ресурсних центрів в Україні враховує кращі закордонні та вітчизняні напрацювання і максимально залучає матеріальний та кадровий потенціал системи освіти. Вона задовольняє інтереси як батьків і дітей з особливими освітніми потребами, так і колективів педагогів, що безпосередньо працюють в інклюзивних класах. Фахівці інклюзивно-ресурсних центрів надають комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини з метою визначення особливих освітніх потреб, розроблення рекомендацій щодо програми навчання надання психолого-педагогічної допомоги. А як частина запланованого єдиного регіонального інформаційного ресурсного простору інклюзивно-ресурсний центр забезпечує інформаційно-координаційний супровід педагогічних працівників дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів із питань організації інклюзивного навчання і консультативно-психологічну допомогу батькам.

Перспективами досліджень у даному напрямі є вивчення міжнародного та вітчизняного досвіду організації системи психолого-педагогічної діагностики та супроводу дітей з особливими освітніми потребами, а також нових компетенцій фахівців інклюзивно-ресурсних центрів.

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>.
2. Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 617. URL: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/KP180617.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP180617.html).
3. Бугайчук А. Інклюзивна освіта в Україні: крок за кроком. *Директор школи. Шкільний світ* : журнал. 2019. № 3. С. 4–13.
4. Кашуба Л. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завуч. Усе для роботи*. 2019. № № 13–14. Вкладка.
5. Коврігіна Л. Формування готовності вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2020. № 11. С. 10–16.
6. Моїсєєвко К. Соціально-психологічний супровід інклюзивної освіти. *Соціальний педагог*. 2019. № 11. С. 62–64.
7. Софій Н. Інклюзивні ресурсні центри: канадський досвід та українські реалії. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2018. № 1. С. 34–40.
8. Ткачук О. Діти з особливими освітніми потребами: діагностика і шляхи розвитку. *Завуч*. 2018. № 16. С. 8–12.
9. Чайко В. Ще раз про інклюзію. Думки та спостереження фахівців-практиків. *Дефектолог*. 2019. № 4. С. 4–8.